

VAJĀTĀS BAZNĪCAS ASPEKTS CEĻĀ UZ DEMOKRĀTISKU TIESISKU VALSTI. GODINĀMAIS BĪSKAPS BOĻESLAVS SLOSKĀNS

ASPECT OF THE PERSECUTED CHURCH ON THE WAY TO A DEMOCRATIC LEGAL STATE. VENERABLE BISHOP BOĻESLAVS SLOSKĀNS

Diāna Apse, Dr. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras docente

Summary

The purpose of the article is to commemorate the late Venerable Bishop Boļeslavs Sloskāns, to examine and analyse some of his most important practices and activities in service, as well as the significance of his spiritual legacy and works in the context of the succession of the persecuted church and the Latvian state. These aspects are considered in connection with the intrusion of a foreign power into the church, subjecting it to destruction, the position of the clergy in relations with the power in the process of sovietisation of the church, providing support to the faithful, earning recognition of the entire nation with their works. Only a church that is secure and strong in its identity can offer its balanced and reasonable vision of our shared values, which a democratic modern society and the state expect from it. In periods of upheavals, it is the power of the personality's authority, its spiritual richness and maturity that is decisive in the defense of human dignity and democratic values.

Atslēgvārdi: valsts, baznīca, baznīcas vajāšana, demokrātiska valsts, vērtības

Keywords: state, church, persecution of the church, democratic state, values

Ievads

Raksta mērķis – pieminēt mūžībā aizgājušo godināmo bīskapu Boļeslavu Sloskānu, aplūkot un analizēt viņa atsevišķus svarīgākos dzīves un darbības veidus kalpošanā un viņa atstātā garīgā mantojuma un darbu nozīmi vajātās baznīcas un Latvijas valsts pēctecības kontekstā. Tas aplūkots kopsakarā ar svešas varas ielaušanos baznīcā, pakļaujot to iznīcībai, garīdzniecības nostāju attiecībās ar varu baznīcas sovietizācijas procesā, sniedzot atbalstu ticīgajiem, ar saviem darbiem izpelnoties visas tautas atzinību. Satricinājumu periodos tieši personības autoritātes spēks, tās garīgā bagātība un briedums ir noteicošais cilvēka cieņas un demokrātisko vērtību aizstāvēībā. Satversme nosaka valsts un baznīcas savstarpējo attiecību konstitucionālos pamatus, kā arī garantē ikviena tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības

brīvību. Satversmes simtgades jubilejas svinībās Latvijas Valsts prezidents Egils Levits aicināja uz diskusiju, lai runātu par valsts, baznīcas un sabiedrības attiecībām mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī. Satversmes ievads palīdz lokalizēt Latvijas un latviešu tautas ģeopolitisko, vēstures un kultūras telpu. Satversmes ievada piektajā rindkopā noteikts, ka mūsu identitāti Eiropas kultūrtelpā veido gan latviskās un lībiskās tradīcijas, gan latviskā dzīvesziņa un latviešu valoda, gan arī eiropeskā pieredze, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības. Satversmes 99. pants velk robežu starp valsti un baznīcu, kas apliecina mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts laicīgo raksturu. Vienlaikus tas, ka valsts un baznīca ir atdalītas viena no otras, nemazina Satversmē noteiktās cilvēka pamattiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Diskusija tika rīkota sadarbībā ar Latvijas Republikas vēstniecību pie Svētā Krēsla (pirms simts gadiem stājās spēkā konkordāts starp Latvijas Republiku un Svēto Krēslu) un žurnālu "Jurista Vārds", kura īpašais laidniens 2022. gada 13. decembrī tika veltīts valsts un baznīcas attiecībām no juridiskā skatpunkta.

Savā identitātē droša un spēcīga baznīca piedāvā savu redzējumu par mūsu kopējām vērtībām, ko mūsdienu demokrātiskā sabiedrība no tās sagaida. Baznīca var samērot mūsu šodienu ar augstāku patiesību. Baznīcas pamatfunkcija laicīgas valsts kontekstā ir vērtību dialogs ar valsti, lai arī no savas puses sekmētu vērtību īstenošanos sabiedrībā.¹

"Satversmes attīstība grozījumu ceļā ir attālinājusies no Satversmes sapulces nostājas. Tāpat arī pārsteidzoši, ka ticības jautājumos visskeptiskākais un sekulārākais konstitucionālais vairākums Latvijas valsts iekārtā bijis pirms simts gadiem – satversmes sapulcē lemjot par Satversmi."² Kāpēc? Vēl nav pieredzes par padomju represijām, asiņainajiem Baigā gada notikumiem, deportāciju noziegumiem un tam sekojošo gadu baisajiem nodarījumiem saistībā ar baznīcas pārstāvju un ticīgo vajāšanām Latvijā. Tas atstāja neizdzēšamas pēdas paudžu vēsturiskajā atmiņā un apziņā kā grūti un gudri dziedējamās rētas.

Latvijā ir valsts un baznīcas mērenās atdalītības modelis (ticības mācība skolās, laulību slēgšana baznīcās). Valstis, kur pastāv šis modelis, netiek apšaubīts valsts aizliegums iejaukties reliģisko organizāciju iekšējās lietās un pēdējo aizliegums iejaukties valsts lietās – valsts un baznīcas ir institūcijas ar diviem pilnīgi dažādiem uzdevumiem. Latvijas gadījumā starptautiskā līgumā (2. p.) Romas Katoļu baznīcai Latvijā tiek atzīta publiskā tiesībsubjektība un pat tiek noteikts, ka katoļu baznīcas institūcijām Latvijas Republikā, kurām saskaņā ar kanoniskajām tiesībām ir publisko tiesību juridiskās personas statuss, ir tāds statuss arī saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem.³

Pirmais konkordāta noslēgšanas process vainagojās panākumiem, kas piepildīja solījumus, kuri Latgales sabiedrībai tika doti jau 20. gadsimta sākumā, sapņojot par demokrātiskas un brīvas Latvijas nākotni, kur Romas Katoļu baznīcai ir juridisks statuss, bet katoļticīgajiem – reliģiskā brīvība.⁴ "Šāda līguma noslēgšana mudināja valsti tiesiski regulēt attiecības arī ar citām reliģiskajām konfesijām, kas tradicionāli bija pārstāvētas tās teritorijā. 2002. gadā ratificēts jauns Līgums starp Latvijas Republiku un Svēto Krēslu, kas labāk atbilst mūsdienu situācijai un vietējās katoļu

¹ Levits E. Valsts un baznīca Satversmē. Jurista Vārds, 2022, Nr. 50 (1264), 9. lpp.

² Pleps J. Ticības lietas un Satversme. Jurista Vārds, 2022, Nr. 50 (1264), 14. lpp.

³ Balodis R. Baznīcas atdalītība no valsts. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. 99. pants. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 342. lpp.

⁴ Runce I. Latvijas un Svētā Krēsla noslēgtais konkordāts Latgales jautājuma perspektīvā. Jurista Vārds, 2022, Nr. 50 (1264), 27. lpp.

kopienas vajadzībām. Šādi valsts no savas puses vēlreiz atzina Katoļu Baznīcas pozitīvo ieguldījumu nācijas reliģiskajā, morāles attīstībā un socializācijas procesā.”⁵

Vajātās baznīcas un valsts attiecību kontekstā smagos brīvību apdraudējumu gadījumos robežas starp valsti (nepārtrauktības aspektā) un baznīcu sāk pārklāties. Valsts (sveša okupācijas vara) baznīcā ienāk pat ļoti vardarbīgā veidā. Baznīcai ir īpaša nozīme tautas apziņas pārslēgšanai uz gaismu. Tumsa nevar atzīt gaismu. To var tikai gaismā. Šai pārslēgšanai nepieciešams pieticīgs, Dieva izvēlēts līderis, kas apzinās situācijas nopietnību, meklē un atrod risinājumus, pazemīgi kalpojot Dievam, savai tautai un tēvzemei par godu. Baznīca izdzīvoja padomju režīma vajāšanas, pateicoties atsevišķu garīdznieku, priesteru, draudžu locekļu – spēcīgu personību – darbībai. Tādu personību kā godināmais bīskaps Boļeslavs Sloškāns.

Te vietā līdzība. Kontemplācija par diviem karapulkiem līdzenumā, no kuriem vienu izriko ļaunais gars, bet otru pulcina Jēzus, kas mudina veikt pašam savu izvēli, proti, kuram aicinājumam veltīt savu dzīvi. Ar visām sajūtām kontemplējamais naratīvs palīdz izprast garīgo realitāti, kas ieskauj ikvienu cilvēku.⁶

Ja kāds ir patiesi aicināts kalpot Dievam, viņa rīcība seko izmainītai sirdij. Viņš bija trešais brālis, kurš stājās Garīgajā seminārā, bet līdz galam tuvākmīlestībā gāja tikai Boļeslavs. Bīskapa Boļeslava Sloškāna nozīme visai pasaulei atklājas arī divās filmās: “Bīskaps saskaņā ar Dieva sirdi” (franču valodā) un “Lūgšana Krustā” (latviešu valodā), abas balstītas liecībās.⁷

1. Boļeslava Sloškāna priesterības izvēle, kalpošana un pārbaudījumi Padomju Krievijā

Boļeslavs Sloškāns (1893–1981) ir simbols cilvēka un viņa tautas kopīgiem likteņģiežiem: lielāko grūtību pārvarēšanā un ticības kalngala sasniegšanā ceļā uz brīvību un savu valsti. Viņš dzimis tālaika Vitebskas guberņas Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagastā, studējis Pēterpilī, kļuva par priesteri. 1917. gadā, redzot baisās kristiešu vajāšanas, tomēr nolemj palikt Pēterpilī. Pāvests liek viņu slepeni iesvētīt par bīskapu. Viņu iesvēta bīskaps M. d’Erbinji 1926. gadā Maskavā, Sv. Ludviga franču draudzes baznīcā, piešķirot viņam Cilitānas titulārbīskapa nosaukumu. Bīskapa Sloškāna izvēlētā devīze ir *Hostija pro fratribus* – “Upuris par brāļiem”, viņš kalpo Mogiļevas diecēzē Baltkrievijā. Čeka viņu nepatiesi apsūdz (ar provokatīva aģenta palīdzību bīskapa mājās noslēpj dokumentus, kuru dēļ viņu apsūdz militārā spiegošanā), un 1927. gada 17. septembrī viņu arestē. Gan savā personīgajā, gan kalpošanas dzīvē pieturos pie principa visu darīt atklāti, jo viss slepenais kļūst atklāts, saka bīskaps Sloškāns. 1928. gada februārī bez tiesas procesa un sprieduma viņam tiek piespriesti trīs gadi spaidu darbos Solovku koncentrācijas nometnē, pēc diviem mēnešiem bīskapu

⁵ Volohovs M. Konkordāts Satversmes vienaudzis. Jurista Vārds, 2022, Nr. 50 (1264), 20. lpp.

⁶ Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija. Tulkojis un komentējis Jānis Priede. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 173. lpp.

⁷ Sk. plašāk: “Bīskaps saskaņā ar Dieva sirdi” – filma par bīskapu Boļeslavu Sloškānu / LR1 / Latvijas Radio, <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/pari-mums-pashiem/biskaps-saskana-ar-dieva-sirdi-filma-par-biskappu-boleslavu-slos.a162327/> [aplūkots 14.03.2023.]. Filma “Lūgšana Krustā”, <https://www.youtube.com/watch?v=OAGDZEMNhg> [aplūkots 13.03.2023.].

piemeklē kāju paralīze un kurlums. Beidzoties soda izciešanai 1930. gada oktobrī, viņš atgriežas Mogiļevā. Pēc astoņām dienām seko otrais arests, pēc mēneša – deportācija uz Sibīriju (Sverdlovska, Irkutska, Krasnojarska, Jeņisejska, Turuhanska). Seši gadi septiņpadsmit dažādos briesmīgos padomju cietumos un izsūtījums uz Solovku salām un Sibīriju, kur viņš piedzīvo spīdzināšanas, badu, aukstumu, pārcilvēcīgu darbu.⁸

Īpaši svarīga loma katoļu baznīcai Krievijā bija tādēļ, ka, uzturot saikni ar Vatikānu, baznīcai nepārtrūka sakari ar Rietumu pasauli, daļa Krievijas iedzīvotāju saglabāja saikni ar Rietumu vērtībām. Tieši bīskapa Boļeslava Sloškāna turēšanās pie katoļticības un tās vērtībām bija viņa represēšanas patiesie iemesli. Līdz 1922. gadam Krievijā tika iznīcināti 800 pareizticīgo garīdznieku. Katru gadu likvidēja dažādu konfesiju draudzes un arestēja vairākus tūkstošus garīdznieku, mūku, mūķeņu, parastu ticīgo. Viņi masveidā tika ievietoti 1922. gadā nodibinātajā Solovku noietnē Baltās jūras salās. Tur ieslodzīja arī Boļeslavu Sloškānu. Spīdzinot viņu, čekisti centās panākt viņa atzišanos spiegošanā pret PSRS.⁹

Sātaniski bija izveidot koncentrācijas noietni klosterī! Piedzīvotais ļaunums Anzeras salā sasniedza augstāko punktu, ko piedzīvoja bīskaps Boļeslavs Sloškāns.

Bīskaps Sloškāns cieta sāpes kristiešu šķelšanās dēļ. Viņš noietnēs neiedomājamā saspīestībā, slepenībā katru dienu celebrēja Svēto Misi, dažreiz uz savām krūtīm kopā ar citiem priesteriem ar dažām maizes drupatām un skārda konservu kārbā izspīestām rozīņu sulas pilitēm.¹⁰ Vēlāk Beļģijā 1953. gada Ziemassvētku sprediķī viņš teica: “Vēlos savās domās kontemplēt visus kristiešus, kas pieņem svētos dievišķos noslēpumus Ziemassvētku liturģijas laikā briesmīgās realitātes priekšā: dzelzs aizkars, kas atdala brīvo kristīgo pasauli no baznīcas klusumā, no katakombu baznīcas. Krievija! Lūk, jau 36 gadus kristīgā ticība ir nicināta un valdības kontrolēta... Es vēlētos apmeklēt savus brāļus Kristus priesterībā, neskatoties uz konfesiju atšķirībām.”¹¹ Viņš lūdza par ticīgajiem un kristiešu cilvēcisko cieņu.

1933. gada 5. janvārī seko pavēle pārvietot viņu uz Maskavu, 15. janvārī seko pratināšana Lubjankas cietumā. 20. janvārī bīskaps Sloškāns satiek Latvijas vēstnieku Maskavā Dr. Alfrēdu Bilmani, kas nodod Svētā tēva svētību un bīskapa Jāzepa Rancāna sveicienus. Vēstnieks apgalvo, ka Svētais tēvs liek bīskapam Sloškānam pamest PSRS.¹²

Boļeslavs Sloškāns ar Latvijas valsts palīdzību tika apmainīts pret kādu komunistu spiegu (Andreju Stachovski) 1933. gadā. Viņš vēlējās atgriezties pie sava ganāmpulka Baltkrievijā. Tikai paklausības vārdā viņš atstāja Padomju Savienību, patiesībā pret savu gribu. Vēlāk pāvests Pījs XI atklāja viņam, ka nekad tādu pavēli nav devis un tas, ka viņš tika atbrīvots, acīmredzot bija Dieva providence.¹³ Pāvesta vārds un autoritāte bija izmantota bez paša pāvesta ziņas. Tēvs Vērenfrīds van Strātens savā liecībā informēja: “Kad baznīcas diplomāts, lai panāktu bīskapa atbrīvošanu, nepatiesi

⁸ Godināmā bīskapa Boļeslava Sloškāna biogrāfija. In brevi. Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloškāns – gaisma šodienas pasaulei. B. v., Stirnienes draugu biedrība, 2020, 15.–18. lpp.

⁹ Jansons R. Boļeslavs Sloškāns vēstures griežos. Turpat, 46.–47. lpp.

¹⁰ Van Kalsters S. Ardīevas Beļģijai un bīskapa B. Sloškāna atgriešanās Dzimtenē. Turpat, 53. lpp.

¹¹ Boļšakova N. Patiesības un labuma liecinieki – bīskaps Boļeslavs Sloškāns un virspriesteris Aleksandrs Meņs. Turpat, 50. lpp. Sk. arī: Христианос-ХVII. Рига: Международный Благотворительный Фонд им. А. Меня, 2008, с. 175–177, 179–180.

¹² Godināmā bīskapa Boļeslava Sloškāna biogrāfija. In brevi. Turpat, 15.–16. lpp.

¹³ Jerumanis A. M. Godināmā bīskapa B. Sloškāna piemērs – “Viņš bija svēts cilvēks!” (K. Bricis). Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloškāns – gaisma šodienas pasaulei. B. v., Stirnienes draugu biedrība, 2020, 110. lpp.

paziņoja, ka pāvests izsaucot viņu uz Romu, viņš paklausīja ar asiņojošu sirdi. Bet Romā pāvests Pijš XI šo sava nuncijs nepatieso paziņojumu atsauc un apstiprināja principu, saskaņā ar kuru Baznīcas ganam vienmēr jāpaliek pie sava ganāmpulka. Kad pēc vairākiem gadiem tika pieļauts izņēmums šajā noteikumā, bīskaps man savu noslēpumu atklāja, atļaudams man to izpaust tikai pēc viņa nāves.”¹⁴

Izšķiroša nozīme B. Sloškāna atgriešanai dzimtenē bija bīskapam J. Rancānam. Tas uzskatāmi redzams procesuālajā lietas virzībā arhīva materiālos. J. Rancāns raižējies par B. Sloškāna veselību.¹⁵ Bīskaps J. Rancāns kā vienīgo iespējamo risinājumu bīskapa B. Sloškāna atgriešanai dzimtenē nolēma piesaukt pāvesta autoritāti, citādi Sloškāns izsūtījumā būtu miris.¹⁶

Sūtnis A. Bīlmanis (1932. gadā norīkots darbam Maskavā) uzsvēra arī bīskapa B. Sloškāna atgriešanas Latvijā formālos aspektus. Viņš akcentēja J. Rancāna prasības pamatotību, jo B. Sloškāns bija pēc tautības latvietis un viņa vecāki, citi tuvinieki dzīvo Latvijā.¹⁷ Pilsonības jautājums aktualizējās 1924. gadā. Lai varētu palikt pie savas draudzes, B. Sloškāns atsacījās no tikko iegūtās Latvijas pilsonības un palika Pēterpilī, jo tur strādāja par kapelānu.¹⁸ Viņš paliek haosa, bada un kanibālisma aptvertajā padomju valstī pie sava ganāmpulka.

Latvijas sūtnis Maskavā A. Bīlmanis bīskapam Sloškānam bija teicis: “Rīt jūs brauksiet uz Rīgu. Svētais Tēvs Jūs svētī. Jums viņam jāpaklausa. Es domāju, ka jums jāuzticas man, kā oficiālajam mūsu valdības pārstāvim.”¹⁹

Jāpiekrīt pētniecei Diānai Golubeckai, ka A. Bīlmanis to darīja, J. Rancāna mudināts, līdz galam nenojauzdams, ka bīskapam B. Sloškānam nav pāvesta apstiprinājuma atstāt PSRS teritoriju. To bīskaps J. Rancāns sūtnim netika izpaudis.

Mums pagaidām vēl nav zināma bīskapa Rancāna rīcības motivācija, tādēļ varam tikai izteikt hipotēzes, bet jācer, ka viņš rīkojās, kādu labu nodomu vadīts. Neraugoties uz bīskapa Rancāna lomu šajā notikumā, bīskaps B. Sloškāns un bīskaps J. Rancāns visu turpmāko dzīvi veiksmīgi un cieņpilni sadarbojās Latvijas baznīcas un latviešu labā.²⁰

¹⁴ Golubecka D. Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumenti par Latvijas valdības lomu bīskapa B. Sloškāna atgriešanā dzimtenē. Turpat, 117. lpp. Baznīcas kanoniskie likumi noteica, ka garīdzniekam jāpaliek pie savas draudzes un ir liegts atstāt savas draudzes kaut kādu blakus apstākļu dēļ, vēl mazāk – personisku interešu dēļ. Sloškāna lietas sarakstē nav Svētā Krēsla (Vatikāna) notas vai cita dokumenta, kas apstiprinātu pāvesta piekrišanu, ka bīskaps var atstāt savu ganāmpulku un atgriezties Dzimtenē.

¹⁵ Jerumanis J. Upuris par brāļiem. Bīskaps Boļeslavs Sloškāns. Atmiņu sakopojums. Rīga, 1993, 48.–55. lpp. Bīskaps rakstīja, ka 1928. gadā Anzeras salā nomira 70% ieslodzīto; 16 stundu smags darbs aukstumā, badojoties, nakti bieži pavadot nomodā, veicot naktsarga pienākumus.

¹⁶ Golubecka D. 2020, 131. lpp.

¹⁷ Turpat, 132. lpp.

¹⁸ Šeperss L. Patiesība un piedošana. Ievadvārdi. Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloškāns – gaisma šodienas pasaulei. B. v., Stirnienes draugu biedrība, 2020, 26. lpp.

¹⁹ Jerumanis J. 1993, 105. lpp.

²⁰ Jerumanis P. M. bīskapa Sloškāna beatifikācijas procesa postulātors. Sloškāna izbraukšana no PSRS, <https://katolis.lv/2017/07/sloskana-izbrauksana-no-psrs/> [aplūkots 08.03.2023.]. “Pateicoties Vatikāna slepeno arhīvu publicēšanai, kā arī zinātniskam pētījumam, kas pavisam nesen tika veikts pēc postulācijas pieprasījuma, bīskapa B. Sloškāna beatifikācijas procesa *actor* (virzītāji) Mehelenes-Briseles arhidiecēzē Beļģijā var sniegt jaunu informāciju par godināmā bīskapa izbraukšanu no PSRS 1933. gadā. Šī informācija vēl vairāk apstiprina līdz kādai pašatdevei godināmais bīskaps bija *Hostia pro fratribus* gans, kas atdeva savu dzīvi par viņam uzticēto ganāmpulku. Jebkurā gadījumā ir pienācis laiks attaisnot nuncijs A. Dzekīni, jo viņš nekad nav piedalījies bīskapa Sloškāna “izvilksnā” no PSRS pret godināmā bīskapa un paša pāvesta Pija XI gribu. Tieši šī iemesla dēļ un ar augstu Baznīcas amatpersonu atbalstu beatifikācijas procesa postulācija vēlas šo informāciju darīt pieejamu plašai publikai.”

J. Rancāna galvenais nodoms bija izglābt bīskapa B. Sloskāna dzīvību un palīdzēt viņam atgriezties tēvzemē.

2. Bīskapa B. Sloskāna darbība starpkaru Latvijā un brīvajā pasaulē

Boļeslavs Sloskāns atgriezās tēvzemē, un katrā stacijā ticīgā tauta viņu sveica ar ziediem. Sekoja bīskapa Sloskāna ilggadīga kalpošana jauno priesteru sagatavošanā Latvijā, vēlāk trimdā, kur tika gatavoti priesteri un laju jaunatne kalpošanai Latvijā. Izdevās arī nodrošināt bīskapu pēctecību okupētajā Latvijā.²¹

Starpkaru Latvijas laiks ir piepildīts. Darbs no 1934. gada Rīgas Garīgajā seminārā. Būdam Teoloģijas fakultātes Morālteoloģijas katedras profesors, viņš lasīja kursus morālē un askēzē. Bīskaps Boļeslavs Sloskāns atgādināja, ka ļaunums neatkāpjas. Viņi (komunisti) nāks atkal. Viņš jaunus priesterus mācīja, kā izturēt necilvēcīgos apstākļos un turpināt kalpošanu.

Baigo 1941. gadu, kā atmiņās liecina Leonards Latkovskis, bīskaps pārļaida Daugavpili, kur valkāja tikai civilās drēbes.²² Vācu okupācijas laikā tika vadīti dievkalpojumi, vizitētas baznīcas visā Latvijā.

Vācu armijai atkāpjoties, bīskaps nebēga, bet tika aizvests ar varu. Kopā ar katoļu bīskapiem Antoniju Urbšu, Jāzepu Rancānu, luterāņu un pareizticīgo bīskapu visiem nekavējoties tika likts sagatavoties deportēšanai uz Vāciju. Tika dotas trīs stundas laika. Gestapo pārstāvis A. Urbšam teicis: “Jūs neesat brīvs. Jums jāpilda gestapo pavēle: atstāt pilsētu un doties uz Vāciju!” Pēc garā ceļa katoļu garīdznieki apmetās Altetingas ciema kapucīņu klosteri Bavārijā.²³

Bīskapi J. Rancāns un B. Sloskāns, A. Urbšs trimdā informēja par Latvijas okupāciju un aneksiju franču, amerikāņu un citu valstu presi. Viņi tikās ar diplomātiem un valstsvīriem, skaidrojot okupācijas sekas (baznīcas īpašumu konfiskācijas, baznīcu skolu slēgšanas, izsūtīšanas uz Sibīriju, ticīgo vajāšanas, vēlēšanu rezultātu viltošanas), aizstāvēja Latvijas valsts intereses, konferencēs informēja par baznīcas vajāšanām aiz dzelzs priekškara, veicināja Latvijas neatkarības atjaunošanu un gatavību atjaunot baznīcas dzīvi brīvajā Latvijas valstī. Viņi iedvesmoja dzimteni no tālienes.²⁴

B. Sloskāna un J. Rancāna darbs tandēmā bija viens otru papildinošs. J. Rancāns aktīvi iesaistījās politikā. Veiksmīgākais mēģinājums veidot trimdas valdību notika 1947. gada 26. aprīlī Eslingenē. Latvijas Centrālās padomes sastāvā ietilpstošo Latvijas 4. Saeimā pārstāvēto lielāko partiju vadītāji trimdā, kuri uzskatīja Latvijas Republikas Satversmi par spēkā esošu un darbojošos, parakstīja aktu par Valsts prezidenta pienākumu izpildītāju, kurā konstatēja, ka “saskaņā ar Latvijas Satversmes 16. un 52. pantu Saeimas priekšsēža un Valsts prezidenta funkcijas pārgājušas uz Saeimas priekšsēdētāja otro biedru bīskapu J. Rancānu”.²⁵ Atbalstu šādai amata nodošanai

²¹ Golubecka D. 2020, 134. lpp. Pēc bīskapa P. Stroda nāves Latvijai tika konkrēts jauns bīskaps J. Vaivods Vatikāna II koncila laikā, 1964. gada 18. novembrī, kad kardinālam P. Marellam konsekrēšanas procedūrā asistēja J. Rancāns un B. Sloskāns.

²² Kursīte J. Boļeslava Sloskāna pārbaudījumu ceļš. Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloskāns – gaisma šodienas pasaulei. B. v., Stirnienes draugu biedrība, 2020, 75. lpp.

²³ Turpat, 76. lpp.

²⁴ Golubecka D. 2020, 134. lpp.

²⁵ Bīskaps Jāzeps Rancāns. Dzīve un darbs. Red. H. Tichovskis. Greensboro: Astra, 1973, 187.–188. lpp.

bīskapam J. Rancānam pauda trimdā esošie senatori.²⁶ Kā prezidenta vietas izpildītājs J. Rancāns tikās ar citu valstu diplomātiem, pārstāvēt Latvijas valsts intereses līdz 1951. gadam, kad izceļoja uz ASV.²⁷

Lēnprātība un miermīlība iespaidoja Boļeslava Sloškāna garīgos padomus, lai problēmas vienmēr risinātu satīcīgā veidā. Viņš uzsvēra, cik ļoti sāp viņa sirds, kad tautieši paši sevi iznīcina, cits citu apkarodami. Bīskaps Boļeslavs Sloškāns izteica savas bažas par sabiedrības sašķelšanos, ko veicina savstarpējs naid starp politiskām partijām, negatīvi vērtēja arī nemitīgo rīvēšanos starp baltiešiem un latgaliēšiem. Viņš arī lūdza, lai starp Latvijas bīskapiem nerastos nekādas domstarpības, bet valdītu viena sirds un viena dvēsele. Bīskaps ļoti izjuta arī vienotības nepieciešamību starp kristīgām konfesijām. Viņš lika saprast, ka upurē sevi par kristiešu vienotību, uzsverot, ka tikai miera Dievs var dāvēt sadarbību. Bīskaps Sloškāns bija kļuvis pazīstams ar savu iestāšanos par labu Krievijai, Baltkrievijai un Latvijai, lai brīvā pasaulē neaizmirstu tās tautas, kas bija zem komunisma jūga, lai neaizmirstu baznīcu, kas cieš klusumā. Viņš iedvesmoja pazīstamo tēvu Vērenfrīdu van Strātenu nodibināt organizāciju *Kirche in Not* ("Baznīca spaidos") un palīdzēt baznīcai, kas ir aiz dzelzs aizkara. Kā latvietis, Latgales bērns viņš vienmēr bija atvērts universālai dimensijai. Viņš nekad neaizmirs Baltkrieviju, savu diecēzi, par kuru viņš lūdās un upurējās visu mūžu.²⁸

1947. gadā viņš varēja pārcelties uz dzīvi Beļģijā. Lēvenā (bij. Luvēna) viņš nodibināja un vadīja katoļu priesteru semināru. Ar neatlaidīgiem pūliņiem viņam izdevās Zedelgemas noietnē no angļu gūsta atbrīvot virkni latviešu karavīru, motivējot to ar viņu vēlmi stāties un mācīties Garīgajā seminārā.²⁹ Bīskaps B. Sloškāns uzsvēra, ka semināristi tiek gatavoti darbam brīvajā Latvijā. Jaunos priesterus viņš nosūtīja darbā pie visā pasaulē izkļiedētajiem latviešiem. 20. gs. 90. gados jaunākie no viņiem (A. Smelters, A. Justs, Ā. A. Brumanis) atgriezās Latvijā un bija aktīvi kalpojumā. B. Sloškāns sacīja: "Kad Latvija būs atkal brīva, Garīgajā seminārā būs vajadzīgi profesori."³⁰ Lūdzot palīdzību no Beļģijas valdības, bīskaps B. Sloškāns atbalstīja apmēram 40 latviešu studijas Lēvenas Katoļu universitātē. Viņš atbalstīja arī baltkrievu studentus.³¹

1952. gadā pāvests Pījs XII viņu iecēla par apustulisko vizitatoru krieviem un baltkrieviem, 1953. gadā – arī kā atbildīgo par latviešiem un igauņiem trimdā. Viņš

²⁶ Senatoru atzinums. Kučs A. u. c. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana: dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 230.–233. lpp. Sk. arī: Pleps J. Bīskaps Rancāns un Satversme. Valsts prezidenta vietas izpildīšana. Jurista Vārds, 2009, Nr. 9, 22.–28. lpp. Vācijā Latvijas Centrālās padomes ierosinātā Latvijas parlamentāriešu konference 1947. gada 19.–20. augustā Bad-Dicenbahā deklarēja, ka Latvijas Republikas Satversme joprojām ir spēkā. Bīskaps Jāzeps Rancāns 1973, 207. lpp. Pret amata uzticēšanu J. Rancānam iebilda K. Ulmaņa bijušie ministri, diplomātiskais dienests un daudzas trimdas organizācijas. Sk. arī: Deksnis E. B., Beķere K. Latviešu trimdas loma valsts neatkarības idejas uzturēšanā (1945–1991). Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Autoru kolektīvs prof. T. Jundža zinātniskajā vadībā. Latvijas Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 237.–238. lpp.

²⁷ Bīskaps Jāzeps Rancāns 1973, 43. lpp.

²⁸ Jerumanis A. M. 2020, 109.–110. lpp.

²⁹ Kursīte J. 2020, 77. lpp.

³⁰ Golubecka D. Bīskaps Boļeslavs Sloškāns – jaunatne un latviešu nacionālā identitāte. Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloškāns – gaisma šodienas pasaulei. B. v., Stirnienes draugu biedrība, 2020, 99. lpp.

³¹ Jerumanis J. 1933, 160. lpp.

bija Minskas un Mogiļevas diecēzes apustuliskais administrators, kalpoja krieviem un latviešiem Rietumos. Bija Vatikāna II koncila tēvu vidū. B. Sloskāns ietver sevī tiltu starp tautām, Austrumiem un Rietumiem, starp pagātņi un nākotni.³²

Trimdā bīskaps B. Sloskāns veicināja laikrakstu un žurnālu “Dzimtenes Balss”, “Gaisma” un garīgo grāmatu izdošanu latviešu valodā, aicinot redakcijai iesūtīt rakstus, sekoja līdzī arī žurnāla “Dzeive” rakstu kvalitātei. 1956. gadā pēc bīskapa iniciatīvas ar viņa ievadvārdiem tiek izdota grāmata “Svētā Terēze no Bērna Jēzus. Kādas dvēseles stāsts” u. c.³³

Par kopējo latviešu vienotāju trimdā tika izvēlēta latviešu valoda, jo no reliģijas viedokļa Latvija bija daudzkonfesionāla valsts ar labām ekumenisma tradīcijām. B. Sloskāns aicināja priesterus 18. novembrī vienmēr celebrēt Svēto Misi par Latviju, gatavojot priesterus nākotnes darbam Latvijā. Katru gadu bīskapu gana raksti tika publicēti diasporas laikrakstos latviešu valodā.³⁴ Lai saglabātu latvietību un vienotību trimdā, kā arī turpinātu padziļināt katolisko identitāti, bīskaps aicināja studentus iestāties Latvijas katoļu studentu apvienībā “Dzintars”. Par apvienības biedriem kļuva semināristi un laju studenti, kas ar bīskapa atbalstu studēja Lēvenas Katoļu universitātē.³⁵ Bīskaps uzsvēra, ka, kalpojot tēvijai, mēs izpildām Dieva gribu.

1933. gadā jau Lizjē, Francijā, viņš raudot lūdzās par visām Padomju Savienības tautām. “Pēc Mises viņš uzkāpa kancelē un aizkustinātā ļaužu puļā priekšā izklāstīja drausmīgo postu, kas valda Padomju Savienībā, un cik nepieciešami ir Eiropai, visai civilizācijai un visai pasaulei aizstāvēties ar dedzīgām lūgšanām no boļševiku posta.” Nenoliedzami, ka atbilstoši gan Rietumu, gan Krievijas vēsturnieku vērtējumam vislielākā kristiešu vajāšana pēc romiešu laika vajāšanām ir notikusi padomju varas laikā.³⁶

Pāvests Pījs XI lūdza bīskapam Boļeslavam Sloskānam uzrakstīt savas atmiņas par ieslodzījuma vietās piedzīvoto. Tapa viņa cietuma dienasgrāmata “Dieva liecinieks” par cietumiem, Solovku salu soda koloniju un deportācijām uz Sibīriju. Izdota piecus gadus pēc viņa nāves franču valodā 1986. gadā.³⁷

Liecina teoloģijas maģistrs Hermanss: “Pēc tam, kad es biju celebrējis savu pirmo Svēto misi, bīskaps Sloskāns man vaicāja, vai esmu nofotografējis kopā ar saviem vecākiem. Viņš parādīja vienīgo piemiņas lietiņu – apdzeltējušu fotogrāfiju, kur kā jauns ordinēts priesteris ir kopā ar saviem vecākiem. Tēvs nomira pirmais, māte – 1944. gadā astoņdesmit gadu vecumā. Boļeslavs Sloskāns nesa sevī smagu cilvēcisku pārdzīvojumu, saistītu ar savu ģimeni. Viņa astoņdesmitgadīgo māti kopā ar vienu no brāļiem komunisti dzīvus sadedzināja pašas mājā. Māsu izsūtīja, jo viņa atklāti apliecināja savu ticību. No baltās elles viņa atgriezās, bet drīz mira. Pats par savu dzīvi bīskaps nekā nestāstīja.”³⁸

³² Šeperss L. 2020, 26. lpp

³³ Golubecka D. 2020, 103. lpp.

³⁴ Turpat, 102. lpp.

³⁵ Golubecka D. 2020, 100. lpp.

³⁶ Jerumanis A. M. 2020, 111. lpp.

³⁷ Témoin de Dieu chez les sans – Dieu: journal de prison de mgr Boleslas Sloskans du bagne des îles Solovki à la déportations en Sibérie. Aide a l'église ne detresse, 1986.

³⁸ Van Kalsters, Hansens D. Hermansa J. liecība. Grām.: Bīskaps Boļeslavs Sloskāns. Vajātās Baznīcas simbols. Bīskapa B. Sloskāna fonds – Luvēna, 1996, 93. lpp.

Bīskaps Boļeslavs Sloškāns mūžībā aizgāja absolūtā gaišumā, skatot *Salve Regina*. Dieva acīs taisnīgā nāvei ir liela vērtība. Liecina māsa Agnese: “Viņa vaibsti apskaidrojās, seja kļuva vizmojoši balta kā sniegs, tā mirdzēja vēl neredzētā spožumā. Viņš atvēra acis un vērsa tās uz debesīm .. Tā bija Lielā sestdiena!”³⁹

Daudziem vajāšanās cietuši latviešu kristiešiem viņa vārds un piemiņa joprojām ir dzīvi, jo viņš iemiesoja un uzturēja gan pretošanās garu komunistiskajiem apspiedējiem, gan cerību uz atbrīvošanos, gan arī ticību uz Dievu, kurš nekad nepamet savu tautu, bet ved to cauri tuksnesim uz dzīvības pilnbriedu. “Saņemot sava godātā bīskapa mirstīgās atliekas, lai guldītu tās viņa paša beidzot brīvību atguvušajā dzimtajā zemē, bija skaidri redzams, kā šie apspiestie cilvēki gadiem ilgi turējušies pie mazas cerības liesmiņas, ko tik dzīvi iemiesoja šī vienkāršā un svētā cilvēka persona...”⁴⁰

Pēc komunistiskās impērijas sabrukuma bīskapa mirstīgās atliekas tika pārvestas uz Latviju un svinīgi apglabātas Aglonas bazilikas kriptā.

3. Baznīcas vajāšana okupētajā tēvzemē. Konfesiju pieredze. Liecības

Padomju režīma īstenotā politika pret baznīcu 1945.–1947. gadā sākotnēji bija “izzinoša”, vēlāk – iznīcinoša. Pēc Otrā pasaules kara baznīca atradās pastāvīgā PSKP un valdības kontrolē. 1943. gada oktobrī PSRS tika izveidota padome, kas pārzināja pareizticīgās baznīcas reliģijas lietas, bet 1944. gada 19. maijā PSRS Tautas komisāru padome (turpmāk – TKP) pieņēma lēmumu valdības paspārnē izveidot Reliģijas kultu lietu padomi (turpmāk – RKLP), kuras uzdevums bija uzturēt sakarus starp PSRS valdību un reliģisko apvienību vadītājiem. Tika paredzēts ar padomes starpniecību ieviest PSRS likumdošanu reliģijas jautājumos un kontrolēt reliģisko apvienību darbību (dok. Nr. 66, 67). 1944. gadā izveidoja PSRS TKP RKLP pilnvarotā institūciju Latvijas PSR, par tās vadītāju 1944. gada augustā kļuva Krievijas latvietis Voldemārs Šeškens.⁴¹ Metropolīts Antonijs Springovičs mēģināja pilnvaroto pārliecināt, ka reliģijas jautājumos katoļiem pilnībā jāpakļaujas dogmām un Romas Katoļu baznīcas kanoniskajiem likumiem. Ņemot vērā to, ka šie likumi nekādā gadījumā nepieļauj baznīcu, lūgšanu namu un liturģiskā inventāra atsavināšanu un nodošanu laju pārziņā, ne arhibīskaps, ne bīskapi nevar piekrist pilnvarotā rīkojumam. To neņēma vērā.

Bīskapam A. Springovičam bija svarīgi saglabāt baznīcu, draudzes bezcerīgajā okupācijas situācijā, iecelt bīskapu pēcnieku, jo viņš bija jau cienījamā vecumā. Bija

³⁹ Van Kalsters, Hansens D. Māsa Agneses liecība. Bīskapa B. Sloškāna fonds – Luvēna, 1996, 98. lpp.

⁴⁰ Op de Beeck. Garīgā apcere. Keizersbergas abatija, Gazet van Antwerpen, 1993.

⁴¹ Ārvalstu arhīvu dokumenti par okupācijas režīmu politiku Latvijā. 1940–1968. Dokumentu krājums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2008, 277. lpp. Tas, ka PSRS valdība kara laikā bija spiesta sadarboties ar baznīcu un pirmajos pēckara gados bija jāreķinās ar sabiedroto viedokli, ietekmēja valdības attieksmi pret baznīcu un garīdzniekiem. Kopumā pirmajos pēckara gados salīdzinājumā ar 20. gs. 20. gadiem Krievijā vērojama iecietība pret reliģiskajām konfesijām, vilcināšanās veikt radikālus pasākumus. Par to liecina draudžu reģistrācijas kampaņa, ko uzsāka 1945. gadā un kas ieilga līdz 1949. gadam. Atsaucoties uz Krievijas PFSR Tautas komisāru padomes 1918. gada 28. janvāra dekrētu un Vissavienības Centrālās izpildkomitejas un Tautas komisāru padomes 1929. gada 8. aprīļa lēmumu, lai reģistrētu draudzi, bija nepieciešams divdesmit ticīgo iesniegums. Pēc tam slēdza līgumu ar draudzes komiteju par baznīcas un kulta priekšmetu nodošanu beztermiņa lietošanā. Visilgāk reģistrācijai pretojās Romas Katoļu baznīca (sk. dok. Nr. 66, 67, 70–72).

nepieciešama izcila diplomātija. Saprotot, ka ārējās formas maiņa varētu notikt kultūrvēsturisko izmaiņu dēļ, nedrīkstēja pieļaut baznīcas satura nomaiņu. Padomju režīms manipulēja ar konfesijām Latvijā.

Faktiski visu laiku mēģināja veidot sāncensību starp luterāņu un katoļu baznīcu, sākotnēji vairāk atbalstot katolisko baznīcu, bet vēlāk pārceļot svaru kausus vairāk luteriskās baznīcas virzienā. Šī sāncensība bija vajadzīga, lai ar šīm baznīcām zemiski manipulētu. Vēsturiski okupācijas sākumā, A. Springoviča valdīšanas laikā, RKLP pilnvarotais Voldemārs Šeškens vairāk atbalstīja katolisko baznīcu (pieļāuj, ka viņam bija personīgas simpātijas, jo viņš pats bija ar saknēm Latgalē), ko vēlāk arī viņam pārmeta okupācijas vara, sakot, ka viņš neorientējoties Latvijā notiekošajā, jo viņš zinot tikai to, ko viņam stāsta Springovičs.⁴² Katoļu baznīcas tālaika “priekšrocības” vairāk saistāmas nevis ar kādu izstrādātu padomju varas politiku, bet ar bīskapa A. Springoviča stratēģiju sarunās ar okupācijas varas pārstāvjiem.

1948. gada vidū A. Springovičs bija spiests pakļauties norādījumam par draudžu reģistrāciju. RKLP un tās pilnvarotais Latvijā pirmajos pēckara gados vislielāko uzmanību pievērsa Romas Katoļu baznīcai. Saikne ar Vatikānu katoļu baznīcai piešķīra īpašu stāvokli un līdz ar to pievērsa arī okupācijas režīma īpašu uzmanību. Svarīgs faktors bija arī metropolīta A. Springoviča lielā autoritāte katoļticīgo iedzīvotāju vidū, un viņš bija viens no retajiem konfesiju vadītājiem, kurš pēc kara bija palicis Latvijā. Kopš 1945. gada RKLP darbība bija vērsta uz to, lai meklētu iespējas izveidot augstāko garīdznieku grupu, kura ne tikai deklaratīvi paziņotu par savu gatavību sadarboties ar padomju varu, bet arī sarautu attiecības ar Vatikānu un Padomju Savienībā izveidotu autokefālu katoļu baznīcu (dok. Nr. 69). Taču RKLP nācās atzīt, ka šī plāna īstenošana jāatliek. Pasākumus RKLP pilnvarotais kārtoja ar garīdzniekiem pārrunu ceļā, raktiski norādījumi vai rīkojumi netika doti. Šādu taktiku piekopa tādēļ, lai nebūtu lietisku pierādījumu, ka valsts jaucas baznīcas iekšējās lietās. PSRS Reliģijas kultu lietu padomes instrukcijas pilnvarotajam bija slepenas un paredzētas tikai dienesta vajadzībām. Baznīca savas tiesības legāli pastāvēt padomju režīma apstākļos varēja iegūt tikai smagu kompromisu ceļā, galu galā nonākot pilnīgā atkarībā no varas institūcijām.⁴³

Jau pēc A. Springoviča, jo īpaši pārejas periodā, kad Rīgas diecēze palika bez spēcīga vadītāja, “siltās” attiecības ar RKLP pilnvaroto beidzās. “Pirmskara laikā luteriskā baznīca bija lielāka un stiprāka par katolisko, vēlāk izveidojās zināms līdzsvars. Protams, varas interese par katoļu baznīcu bija saistīta arī ar šīs baznīcas organizatorisko struktūru, aiz tās visu laiku “stāvēja” Vatikāns, līdz ar to bieži vien interese bija ne tik daudz par katolisko baznīcu konkrēti Latvijā, cik par to, lai šo baznīcu izmantotu lielajā spēlē ar Vatikānu. Un, ja mēs runājam par VDK aģentiem, tad bija interese ar mūsu katoļu baznīcas delegāciju Vatikānā starpniecību izspēlēt savu ārpolitisko kārti vai risināt kādus citus jautājumus.

VDK aģentūras lokam bija interese gan par pašām draudzēm, gan par baznīcu kā instrumentu ārējai darbībai. Garīdzniecību, kas uz ārzemēm nebrauca, strādāja savā mazajā draudzē, varēja izmantot cilvēku noskaņojuma izzināšanai.”⁴⁴

⁴² Zanders M., Krūmiņa-Koņkova S. Maisi valā, <https://www.delfi.lv/news/national/politics/maisi-vala-bija-garidznieki-kuri-speja-saglabat-staju.d?id=50910887> [aplūkots 27.08.2023.].

⁴³ Ārvalstu arhīvu dokumenti par okupācijas režīmu politiku Latvijā 2008, 278.–279. lpp.

⁴⁴ Turpat.

Baznīca bieži atspoguļo sabiedrību. Piemēram, luteriskajā baznīcā trīsdesmitajos gados jau sāka apšaubīt sinodālo principu, tika gatavota jauna satversme, lai noteiktu luterisko baznīcu kā valsts baznīcu. Faktiski baznīcas struktūra līdzinātos tai, kuru pēc Otrā pasaules kara Latvijas Evaņģēliski luteriskajā baznīcā izveidoja padomju režīms. Padomju režīms izmantoja to, ka baznīcas demokrātiskās struktūras vairs nedarbojas, un izveidoja kvazisinodālu iekārtu, sovietizējot baznīcu. Vara tika koncentrēta šaurākā lokā (arhibīskaps un prezidijs).⁴⁵

No 1946. gada režīms mērķtiecīgi nomainīja cilvēkus vadošajās pozīcijās, sāka izstrādāt tādu satversmi, kas ļautu režīmam vieglāk pārvaldīt un kontrolēt baznīcā notiekošo. Arhibīskapam Gustavam Tūram bija jāpiedzīvo ārkārtīgi spēcīgs režīma spiediens un arī draudžu neapmierinātība. 1968. gadā viņš atkāpās no amata. Baznīcai komunismā nebija vietas. Vajāšanas izpaudās administratīvi – uzlika lielus nodokļus, slēdza baznīcas, jo PSRS vairs nebija noslēgta tipa sabiedrība, bija jā rūpējas arī par savu starptautisko tēlu. Šī antireliģiskā kampaņa izraisīja ticīgo masveida pretošanos, draudzes izolējās no sabiedrības, veidojās subkultūras, pārāk daudzi cilvēki ieraudzīja, ka baznīca ir upura lomā, reliģiozitāte tieši pieauga. Režīms uz laiku akceptēja baznīcu klātbūtni sabiedrībā, atteicās no drīzas iespējas izveidot komunistisku sabiedrību. Astondesmito gadu beigās jauno mācītāju opozīcijas kustība nāca ar daudzām progresīvām idejām, tostarp, kā ierobežot padomju režīma iespējas manipulēt ar vienu arhibīskapu, mazināt autoritāro vadības stilu, atdzīvināt sinodālā pārvaldes principa demokrātisko kodolu. Kļūdu apzināšanās rada izaugsmi.⁴⁶

Septiņdesmito gadu sākumā VDK metodes ieguva jaunus apveidus, tostarp pret ticīgajiem. Cilvēkus tiesā ne tikai par vārdu, bet pat par domu. Domājošo pārvērs par citādi domājošo. Vispildītāk ticīgo vajāšanas raksturo vajāto pašu pieredzētais. Kā raksta emeritētais bīskaps Pāvils Brūvers, atsaucoties uz Marka Popovska domu: “Tev atņem maizi, atņem darbu, piedraud ar safabricētu krimināllietu. Tevi atspiež pie ciņas robežas. Daudzi, kurus šodien sauc par disidentiem, nonākuši pie tās ne tik daudz pēc savas gribas, cik pēc valsts gribas. Disidents pēc tam var izbraukt, var doties katorgā, bet viens ceļš tam uz visiem laikiem slēgts – viņam neatļaus palikt šai zemē kā parastam pilsonim ar saviem personīgajiem nestandarta sabiedriskajiem un politiskajiem uzskatiem.”⁴⁷ Pāvils Brūvers bija 4. kursa medicīnas students no ticīgas sešu bērnu ģimenes. Viņa tēvs Andrejs bija atgriezies no izsūtījuma. Pāvils Brūvers kopā ar brāli Olafu nolēma veikt aptauju par padomju īstenības dažādiem dzīves aspektiem. Aptaujas anketas centrālā doma bija novērtēt situāciju valstī, kādā cilvēks dzīvo un strādā (obligātās demonstrācijas, talkas u. tml). Tas izskanēja kā aicinājums patstāvīgi domāt un patstāvīgi vērtēt padomju cilvēka stāvokli. Katrs cilvēks, kas apzinās patieso situāciju, ir potenciāls disidents, un katrs jauns disidents tuvina mūsu brīvības stundu. Jau pirmās aizpildītās anketas atklāja, ka sistēma ir slima, ka cilvēki izjūt slāpes pēc garīgās un vārda brīvības.

Kad brāļi nonāca VDK, Pāvils atceras sarunu ar izmeklētāju par Bibli. Izmeklētājs uzsvēra, ka Bībele nav aizliegta, bet vairāk to iespiest nav nekādas nepieciešamības.

⁴⁵ Rozentāls L. Eliksīrs dvēselei – pētījums par cilvēcību, <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/ziņas/zina/t/44530/>, [/https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/28315](https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/28315). [aplūkots 09.03.2023.].

⁴⁶ Turpat. Sk. plašāk: promocijas darbs “Sinodālais pārvaldes princips Latvijas luteriskajā Baznīcā 1948.–1984. gadā”, <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/28315>. [aplūkots 09.03.2023.].

⁴⁷ Brūvers P. Kā rodas disidenti. Ķelne: aut. izd., 1978, 2. lpp.

Nepietiekot papīra, lai iespiestu mācību grāmatas, kur nu vēl tērēt papīru galīgi nevajadzīgām grāmatām. Uz Pāvila Brūvera teikto, ka ticīgie paši varētu iespiest Biblii, sekoja izmeklētāja reakcija: “Vai ir zināms kāds no draudzes, kas tās varētu iespiest? Kuri tieši?”⁴⁸ Kad brāļi teica, ka LPSR apmelo, noķengā ticīgos, vajā to pārliecības dēļ (atlaiž, izslēdz, pazemina), izmeklētājs prasīja kurus tieši, taču VDK konkrētus piemērus nedrīkstēja minēt, jo tas varēja draudēt cietušajiem ar apsūdzību ļaunprātīgu melu izplatīšanā.⁴⁹

Pāvils ar brāļi Olafu iestājās par mācītāju Jāni Šmitu, kurš PSKP 25. kongresa laikā pieteica badastreiku, jo līdz 1976. gada februārim bija uzrakstījis jau 12 iesniegumus ar lūgumu atļaut emigrēt.⁵⁰ Brāļi protesta vēstuli nosūtīja čekas priekšniekam Avdjukevičam. Savā vēstulē brāļi norādīja, ka ir tiesāti par “apmelojumiem”, ka Padomju Savienībā netiek ievērotas cilvēka tiesības, bet vai tas, ka mācītāja Jāņa Šmita ģimēni neizlaiž no Padomju Savienības, ir tikai “atsevišķs gadījums”? Vai šajā gadījumā tiek ievērotas Jāņa Šmita tiesības izvēlēties savu darba un dzīves vietu? Bija zināmi vairāki šādi gadījumi. Čekā bija radušās aizdomas, ka brāļi Brūveri organizē politisku lapiņu izmētāšanu. Pēdējā laikā Rīgā bija parādījušās kristīgās jaunatnes kustības, Latvijas Demokrātiskās jaunatnes komitejas, Latvijas Nacionālās neatkarības kustības izplatītās lapiņas bez parakstiem. Rietumu televīzijā tika demonstrēta filma par soda nometni pie Rīgas. Izrādījās, ka tā ir tā pati nometne, kurā savu laiku bija strādājis arī Olafs. Čekisti bija pārliecināti, ka šo filmu ir uzfilmējuši abi Brūveri. Jau kopš anketu izplatīšanas lietas izmeklēšanas laika čekistiem bija aizdomas, ka Brūveru tēvs uztur sakarus ar pagrīdes kristiešiem un Rietumiem. Kopā ar mācītāja J. Šmita ģimēni, kurā vēl bija viņa sieva Ruta un vienpadsmit bērnu, 1976. gadā čekisti piedāvāja izbraukt arī brāļiem Olafam un Pāvilam Brūveriem.⁵¹ Aprīļa beigās Šmitu ģimene saņēma atļauju izbraukt, bet brāļiem atbildēja, ka izbraukšana neesot mērķtiecīga. Mantas bija pārdotas, no darba aizgājuši. Šajā situācijā visu maiju tika pieteikts badastreiks. Badojās Olafs, Pāvils Brūveri, viņu māte un tēvs. 1. jūnijā veselības stāvokļa dēļ badastreiks tika pārtraukts. Atkal VDK.⁵² Viņiem piedraudēja ar psihiatrisko slimnīcu. Brāļi aizrakstīja protesta vēstuli VDK, uzsverot, ka esot nobažījušies par psihiatriju un psihiatrisko slimnīcu lomu padomju sabiedrībā VDK izpratnē. Pēc vēstules saņemšanas brāļus izsauca VDK atkārtoti, taču izturējās laipni. Izmeklētājs Sparinskis teica, ka lieta drīz tikšot atrisināta.⁵³

Olafs Brūveris pirms atbrīvošanas no ieslodzījuma aizpildījis formulāru, norādot, ka ieslodzījuma vietas ir “samaitāšanas vietas, jo audzinātāji ir nekulturālāki un rupjāki par pašiem ieslodzītajiem, ka savu turpmāko dzīvi gribot veidot saskaņā ar Dievu un sirdsapziņu”.⁵⁴ Pēc šiem notikumiem brāļi jutās brīvi no dažādiem ideoloģiskiem

⁴⁸ Brūvers P. 1978, 141. lpp.

⁴⁹ Turpat, 66. lpp.

⁵⁰ Turpat, 148. lpp.

⁵¹ Turpat, 140. lpp.

⁵² Turpat, 150. lpp.

⁵³ Brūvers P. 1978, 152.–154. lpp. “Uzraksts uz sienas. Jau 18. dienu badojamies par tiesībām izceļot no PSRS. Fotografēšanās ļaunprātīgai apmelojumu izplatīšanai. Visi nofotografējamies un filmiņu atdevām pie mums no Rietumvācijas atbraukušajai Zeltītei Kļaviņai, lai to aizved mūsu brālīm Dānīelam uz Ķelni. Kāpjot uz kuģa filmiņu viņai atņēma. Bija arī vēl viena filmiņa, kas ar citu cilvēku atbalstu sasniedza mērķi. VDK izmeklētājs teica: Tiesības izceļot pie mums ir katram pilsonim un par to nevienam pie mums nav jābadojas.”

⁵⁴ Turpat, 142. lpp.

žņaugiem. Viņi bija samaksājuši par savām tiesībām brīvi izteikties. Padomju vara viņiem bija atņēmusi jebkādas nākotnes cerības, jebkādas perspektīvas.

“Svešatnības smagums ir un paliek, un to nokratīt varēšu tikai tad, kad es atkal stāvēšu uz savas dzimtās zemes – brīvās un skaistās Latvijas zemes.”⁵⁵

Mēs katrs ikviens kāpjām Apskaidrošanas kalnā, gūstam atziņas, lejā nākam pilnīgi citādi un izmainīti apziņā, ieguvuši spēku ikdienas kalpošanai. Varam dalīties ar citiem. Boļeslavs Sloškāns to paveica ar vislielāko varonību un tālejošām sekām, visdziļāk no visiem kalpodams tautai, baznīcai un valstij, daudzus gadus pavadot Krievijas cietumos un koncentrācijas nometnēs, gan abatiju vientulībā trimdā, gan glābjot un balstot nelaimē nokļuvušos.

Kopsavilkums

1. Vajātās baznīcas un tās pārstāvju pieredzes atgādina par mūžīgo un pārlaicīgo baznīcas dialogā ar valsti, atgādina par atbildīgu starpkonfesionālo unikālo attiecību kultūras kopšanu un turpināšanu Latvijā. Pateicoties šiem cilvēkiem, neizdevās tautas apziņas vivisekcija, jo tās lielākā daļa saprata, ka nepiemērotas izvēles rada ļaunumu.
2. Īpaša nozīme bija Latvijas diplomātijas darbinieku augstajam profesionālajam līmenim un rīcībai – viņi organizēja bīskapa B. Sloškāna atgriešanos tēvzemē. Piedaloties Boļeslava Sloškāna dzīvības glābšanā, tika izglābts daudzkārt vairāk – daudzu citu ar viņu vēlāk saistīto cilvēku dzīves, tika atgūta cilvēka cieņa, personības brīvība un Latvijas brīvība.
3. Boļeslavs Sloškāna dzīve un darbs ir ietekmējis to, ka kļūst arvien vairāk tādu cilvēku, kuru apziņa ir pietiekami attīstījusies, lai tie nevēlētos vairs ciest un dotos ceļā uz apskaidrību, neradot jaunas sāpes un ciešanas. Boļeslavam Sloškānam nodarītais nav spējis aizskart viņa patieso, mīlestību izstarojošo būtību.
4. Godināmais bīskaps B. Sloškāns vairoja zināšanas starpkaru Latvijā un trimdā Rietumos par baznīcas un kristiešu vajāšanām totalitārā režīmā komunistiskajā Krievijā un PSRS, brīdināja un mācīja, kā to izturēt. Viņš smagākajos laiku lokos noturēja un kopa vērtības: latviešu valodu, izglītību, vēsturisko atmiņu par dzīvo Latviju, veicinot pretošanos svešajām okupācijas varām.
5. Vēl joprojām nepietiekami novērtēts ir valsts un vajātās baznīcas attiecību aspekts, garīdznieku, priesteru personību, ticīgo un baznīcas vajāšanu ietekme uz tautas tiesisko apziņu, īpaši vajātās baznīcas personību nozīme Latvijas valsts nepārtrauktības aspektā.
6. Godināmais bīskaps Boļeslavs Sloškāns sniedza milzu ieguldījumu cilvēka cieņas un demokrātisko vērtību aizstāvībā, veicinot tautas tiesiskajā apziņā atbildīgu izpratni par valsti, tās nepārtrauktību, reliģiskās pārliecības brīvības nepārvērtējamo nozīmi baznīcas un valsts harmoniskajās attiecībās, starpkonfesionālo sadarbību, lai brīvajā Latvijā atgrieztos pie pareizām baznīcas un valsts attiecību robežām.
7. Reliģisko konfesiju savstarpējā iecietība (starpkonfesiju kultūra) ir nopietns pamats izlīgumam starp tautām.

⁵⁵ Brūvers P. 1978, 155. lpp.